БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Адилбаева Г. Е.
Шыршық мемлекеттік педагогика университеті
Мектепке дейінгі білім факультеті 2-курс студенті

Аңдатпа
Мақалада бала организмі жасына қарай дамуыдың әрбір сатысында белгілі бір дене өлшемімен және құрылысы мен әрі белгілі бір психикалық мүмкіндіктерінмен ерекшеленуі жайында шолу жасалған.

Кілт сөздер: бала, мектеп, бастауыш, организм, материал.

Abstract
The article provides an overview of the life and work of the great educator, common to the Turkic peoples, the great poet, thinker, statesman Alisher Nauiya in general education schools.

Keywords: Alisher Navai, school, lesson, life, creativity.

Еліміз тәуелсіздік алғалы бері мемлекеттік тілі де еркін тынстай бастады. Тіл – адам баласы қарым-қатынасының негізгі құралы есебінде бүкіл келелі мәселелерді шешеді.
Педагогика саласында тл біліміне ерекше мән беріліп, тіл мен сана, сөйлеу мен ойлау өте тығыз байланысты қарастырылады. Адам ойы сөйлеу тілінде көрініс табатындықтан, дұрыс сөз құрау, өз ойын нақты да, тиянақты жеткізу ақылойдың көіісі блмақ. Сөдердің грамматикалық жүйесін, олаоды қодану тәсілдерін меңгеру арқылы адамның ойдау жүйесі де дамиды. Соынмен қатар, көргенін айтып талдау арқылы бала қолршаған дүниені таниды.
Көрнекті ағартушы-ғалым, психолог Ж.Аймауытовтың пікірінше «Тіл – ішкі сырды сыртқа шығаратын құрал. Төңірегіндегі табиғаттың түрліқұбылысына кездессе, қорықса, қуанса, таңданса, бір жері ауырса, адам айқайлап дыбыс шығарып жүрсе керек. Сол дыбыс адамның қандай күйге түскенін маңайындағы басқа адамдарға білжірсе, міне сөйлеудің ең түбі осыдан басталған болу керек дейді. Бұл – тілдің ең алғашқы дәуірі...». Адам тілінің осылайша өркендеген дәуірін бала да басынан кешірді.Олай болса, ересек адам тіл жүзінде қандай жетіліп, жүре-бара нәрсе мен дыбыс арасындағы байланысты қалдырған болса, бала да тап сол сяқты ұғымдарды, сонымен қатар сөздер көбейген сайын ойын байланыстырып айтуға дағдыланатынын көреміз.
Психолог Н.И.Жинкиннің пікірінше ішкі сөйлеуде пайда болатын ой басқа адамаға акустикалық кешен арқылы жетеді. Дыбыс есту мүшелерінің қызметімен нерв сигналдары түрінде миға жетіп, тыңдаушыға жетізіледі.
Сөйлеу механизмін оқып-білудің міндеті адамның қоршаған болмысты қабылдауында ойдың, бейненің пайда болу кезеңдерінен қарастыру. Сынмен сөйлеу механизмі үрдісі барысында талдау және жинақтауды есеру қажет делінген. Бұдан шығатын қорытынды сөйлеу механизмі күрделі әрі сатылы процесс. Ғни, сөздерді қабылдау мен түсіну күрделі механизмдер арқылы жүщеге асып отырады.

Сөйлеу түрді механизмдер арқылы жүзеге амып оытрады да, олардың нақты мазмұны мен мәніне, мақсатына орай дамиды. Сөздерді қабылдағанда біз «сигналдадың сигналы» (2-сигнал жүйесі, бұл – адамның сөйлеу әрекетімен байланысты жоғары жүйке қызметі) арқылы тітіркендіру нәтижесінде нәрселердің мән-жайын қабылдап, олар туралы хабар аламыз. Әрине, ондай хабарлар санлы да, санасыз да болуы мүмкін. Осы орайда сөйлеудің физиолгиялық негізі И.П.Павлов ілиміндегі екінші сигнал жүйеін негізделеді. Ал екінші сигнал дыбысты сөзбен, сөйлеу әрекетімен байланысты. Адам сыртқы тітіркендіргіштерге әсерленіп қана қоймай, оларды тең мағынада сөз арқылы бейнелейді. Халқымызда «Көз жеткізбегенді сөз жеткізеді» дешен тамаша мақал бар. Мұның мағынасы тікелей таным арқылы бейнеленетін заттар мекн құбылыстардың қасиеттері түйсік, қабылдау, елес процестерінің шектеулі шеңберін тереңдете түсіп, олардың мән-мағынасы сөз бен сөйлеу әрекеті бейнелеуші-танымдық ерекшеліктері арқұылы ұғынуға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Алпысбаев Т. Қазақ халық әдебиеті. Т.3; Ертегілер. ─ Алматы, 1995.
2. Бектаева К.Б, Букежанова Г. «Ана тілі» (1, 2, 3, 4 сынып). Мектеп – 2003. 229б., 2. О.С. Жукова: «Дамыту ойындары».
3. Г. Ермакова: «Көрнекі үлгілеуді суреттеп әңгімелеу әдістемесі»
4. Қаженбаева А.Е. Бала танымын ойынмен дамыту//Отбасы және балабақша, 2002, №1.-Б.
5. Ikromov, I. (2023). Pedagogik amaliyotni amalga oshirish jarayoni tizimli tashkil qilish. *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi*, (6), 729-736.
6. Ikromov, I. M. (2023). General characteristics of the organization of continuous pedagogical experimental work. NamDU axborotnomasi, 5(3), 863-869.
7. Исманова, М. А. (2021). Развитие и оценка функциональной грамотности школьников на основе международных исследований PIRLS. *Экономика и социум*, 9(88), 405-407.
8. Abdumuminovna, I. M. (2023). Mechanisms of creative skills formation in students. *Open Access Repository*, *9*(6), 171-175.
9. Ismanova, M. A. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof-muhit va uning muammolari. Mugallim, 1(1), 75-78.
10. Ismanova, M. A. (2022). Methodology of teaching history as an academic subject. Mugallim, 2(12), 78-80.
11. Исманова, М. А. (2022). Психологические свойства формирования профессиональной направленности личности педагога. Мугаллим, 5(15), 16-20.
12. Исманова, М. А. (2022). Болалар психологиясининг умумий масалалари. Мугаллим, 5(3), 15-18.
13. Исманова, М. А. (2022). Мактабгача таълим ташкилотларда турли фаолиятларда кластер методидан фойдаланиш. *Academic research in educational sciences*, *3*(12), 80-83.
14. Ismanova, M. A. (2021). Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida rahbarlik qilish va tashkil etish masalalari. Academic research in educational sciences, 2(5), 1581-1587.

15. Ibadullaev, K. (2022). Features of the organization and conduct of international assessment programs. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, *6*(6), 1-10.
16. Ibadullayev, Q. M. (2022). Specific Characteristics of Organizing and Conducting International Assessment Programs. International Journal on Integrated Education, 5(12), 140-143.
17. Ibadullayev, Q. M. (2022). Features of the organization and conduct international assessment programs. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 1(6), 2-10.
18. Ibadullayev, Q. M. (2022). The content and importance of establishing educational quality control. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 1(6), 12-19.
19. Ибадуллаев, К. М. (2022). Ўрта таьлимга инновацияларни жорий этишнинг мамлакатимиз ижтимоий тараққиётидаги аҳамияти. *Экономика и социум*, (4-2 (95)), 887-890.
20. Ибадуллаев, К. М. (2021). Педагогик таълим кластери бўйича хориж тажрибаси. *Academic research in educational sciences*, *2*(12), 1543-1551.